

דף שבועי

בס"ד

פרשת בשלח, תשפ"ג, מספר 1506

מגיד ראשית מאחרית* יונה בר-מעוז

נבחר את פרטי ההשוואה: בסיפור קריעת ים סוף נאמר שה' יילחם לעם, ואילו בסיפור עמלק יהושע הוא הנלחם לעם. הדמיון מתעצם בשימוש במילה המיותרת לכאורה "לנו": "בָּחַר לָנוּ" (שמ' יז:ט) שמהדהד את "לכם": "יִלְחַם לְכֶם" (שמ' יד:ד). כמו כן, בקריעת ים סוף נקרא העם להחריש, ובסיפור עמלק משה מחריש, אף שאין שתיקתו מצוינת בפירוש. הוא אמנם נושא ידיו, אך לא לתפילה,² ויהושע הוא שמחליף את ה' בניהול הקרב. יש גם רמיזה מכוונת לקריעת ים סוף שאז הרים משה את מטהו, שכן משה אומר ליהושע שמטה הא-לוהים יהיה בידו, אבל בהמשך אין הוא משתמש בו ומסתפק בהרמת ידיו.³ יהושע נדרש לבחור אנשים לקרב, ופרעה קרב למלחמה נגד ישראל עם רכב בחור ומבחר שלישי. הפרט המרשים ביותר הוא ששמו של יהושע עצמו רומז להושעה בידי ה', ששמו נעדר כליל מסיפור המלחמה בעמלק.

הרמיזות שיוצרות הקבלה בין המלחמה בעמלק למלחמת ה' במצרים מקבלות חיזוק מפתיע בקטע הקצר שבא לאחר מלחמת עמלק, ובו נזכר יהושע ללא צורך:

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה כְּתֹב זֶכְרוֹן בְּסֵפֶר וְשִׂים בְּאָזְנֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּי מָחָה אֶמְחָה אֶת זֵכֶר עַמְלֶק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם. וַיְבִן מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ה'

2 בצדק העיר פרופ (בפירושו לשמות בסדרה Anchor Bible, ע' 142), שביטוי לתפילה הוא פרישת ידיים ולא הרמת ידיים. גם העובדה ששם ה' נזכר רק אחרי שהוכרעה המלחמה, רומז שלא הייתה פנייה לא-לוהים.
3 לימים יעשה יהושע דבר דומה לפי צו ה' ויטה ידו בכידון עד נפילת העי. יהושע פרק ח.

הופעתו הראשונה של יהושע בספר שמות מתמיהה מאוד. הוא מוצג ללא כל ייחוס, איננו יודעים מי אביו ומי שבטו,¹ וכיצד הגיע לידיעת משה ולעמידה במחיצתו. רק בהדרגה, לאחר שנתוודע למעשיו ולתכונות נפשו, נדע את הפרטים הבסיסיים האלה. התמיהה השנייה היא שסיפור המלחמה של יהושע בעמלק מהדהד סיפור אחר, כפי שתראה הטבלה.

מלחמת עמלק	קריעת ים סוף
בָּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים וְצֵא הַלְחָם בְּעַמְלֶק (שמ' יז:ט).	ה' יִלְחַם לְכֶם וְאַתֶּם תַּחַרְשׁוּן (שמ' יד:ד).
וּמָטָה הָאֱ-לֹהִים בְּיָדִי (שם).	וְאַתָּה הָרַם אֶת מִטְּךָ וּנְטָה אֶת יָדְךָ עַל הַיָּם (שם:זט).
וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ (שם:יא).	וַיֹּשַׁע ה' (שם:ל).
בָּחַר לָנוּ אֲנָשִׁים (שם).	וַיִּקַּח שֵׁשׁ מְאוֹת רֶכֶב בָּחוּר וְכָל רֶכֶב מִצְרַיִם וְשָׁלְטָם עַל כָּלֹ (שם:ז).
	מִרְכַּבַּת פְּרָעָה וַחֲלִילוֹ יָרָה בָּיָם וּמִבְּחָר שְׁלֹשׁוֹ טַבְּעוֹ בָּיָם סוּף (שמ' טו:ד).

* שינוי קל מהמקור: "מגיד מראשית אחרית" (יש' מו:י).
** יונה בר-מעוז לימדה במחלקה לתנ"ך ובמחלקה ללימודי יסוד ביהדות. היא עובדת בכירה במפעל "מקראות גדולות הכתר", שם היא עוסקת בהתקנת פירושי המפרשים.

*** המאמר מוקדש בהוקרה רבה לחברתי ד"ר שרונה תם-עמוסי ולשני ילדיה, רהב והילה. ימלא ה' משאלות ליבותם לטובה במהרה.

1 בניגוד למשה שהוצג לפנינו עוד בטרם נולד. אף שבתחילה איננו יודעים את שמות הוריו אנו יודעים לפחות שהוא משבט לוי.

גם בפעם הרביעית שבה יוזכר יהושע תהיה לנו הפתעה: יתברר לנו שיהושע הוא האדם היחיד בישראל (חוץ ממשה, כמובן) שלא היה שותף בחטא העגל, לא במעשה ולא בהעלמת עין, ולכן הוא טעה בזיהוי הקולות הנשמעים במחנה: "וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֻׁעַ אֶת קוֹל הָעָם בֹּרְעָה וַיֹּאמֶר אֶל מֹשֶׁה קוֹל מִלְחָמָה בַּמַּחֲנֶה" (שמ' לב:ז). אפילו לבני שבט לוי, שנזעקו לקריאת משה "מי לה' אֵלֵי" (שם:כו), אי אפשר להעניק את השבח הזה.⁶

הפעם הרביעית גם מפרשת לאחור את עליית משה להר עם יהושע. מתברר לנו שיהושע לא שהה עם ישראל, אך גם לא היה עם משה בעת שקיבל את הלוחות ושמע על חטא העגל מפי ה'.

כאשר תזכיר התורה את יהושע בפעם החמישית, נבין איך ייתכן שיהושע לא ידע על חטא העגל, וסוף סוף נדע מי הוא אביו: "וַדַּבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה פָּנִים אֶל פָּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וְשָׁב אֶל הַמַּחֲנֶה וּמְשָׁרְתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון נָעַר לֹא יָמִישׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל" (שמ' לג:יא). יהושע המשרת הנאמן של משה מצפה לשובו בסבלנות במקום שבו נפרדו, אף אם העדרו יארך ארבעים יום!

בפעם השישית נכיר את יהושע לא רק כאדם המציית למשה במלחמה והממתין לו בסבלנות, אלא גם כאדם נאמן שכבוד אדוניו יקר בעיניו, והוא נחלץ לעזרתו כאשר נשקפת סכנה למעמדו: "וַיַּעַן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִשְׁרֵת מֹשֶׁה מִבְּחַרְיוֹ וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי מֹשֶׁה כִּלְאִים" (במ' יא:כח). יהושע נזעק ומרים קול, "וַיַּעַן", וכביכול נותן פקודה נחרצת למשה: "כִּלְאִים", אך הפנייה במילים "אֲדֹנָי מֹשֶׁה" מורה על עומק נאמנותו, ומשה מבין זאת.

⁶ בַּעֲמֻלָּה" (שמ' יז:י). נראה שהכתוב רומז לכך שיהושע לא ראה עצמו כלוחם, ורק מכוח פקודת אדונו עשה את הנדרש ממנו. הפירוש הזה מתבקש, כי ראינו ששם ה' אינו נזכר כלל במלחמת עמלק, ולא ניתנה למשה הוראה לפעול נגד עמלק, והוא פעל מעצמו מכורח ההתקפה העמלקית, ולכן יהושע לא היה חייב לציית לפקודה כזו שאינה באה מא-לוהים.

⁶ חז"ל הצביעו (יומא עה ע"ב-עו ע"א) על האפשרות שהוא קיבל שכר על הבידוד שבו חי ארבעים יום: דבר אחר: "לָחֶם אֲבִירִים אֶכֶל אִישׁ" (תה' עח:כה) – זה יהושע שירד לו מן כנגד כל ישראל; כתיב הכא "איש" וכתוב התם "קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו" (במ' כז:יח).

נסי. וַיֹּאמֶר כִּי יָד עַל פֶּסֶל מִלְחָמָה לְה' בַּעֲמֻלָּה מִדֶּר" (שמ' יז:יד-טז).

דבר אחד ברור מהקטע העמום הזה: תגובת ה' על תוקפנות עמלק היא השבועה שנשבע למחות את שם עמלק. אך מדוע לשים התחייבות זאת באוזני יהושע? ההתחייבות צריכה להישמע באוזני ה'! ההיסטוריה תוכיח שאין ליהושע בהמשך חייו כל קשר נוסף לעמלק, ומכאן שבמלחמתו בעמלק בשלב היציאה ממצרים יהושע מייצג את ה', הלוחם האמיתי.

ההקבלה בין קריעת ים סוף למלחמת עמלק, ובייחוד ההקבלה בין מעשי ה' למעשי יהושע, רומזת לנו דבר מה על אישיותו של יהושע, שזה עתה היכרנו. איננו יכולים לראות בו אדם החי על חרבו, ולכן הפקידו משה על נטילת חיי אדם, אלא עלינו לראותו כראות "האדם המעלה" (ע"פ דה"א יז:ז).

גם בפעם השלישית שבה יהושע מופיע במקרא (שמ' כד:יב-יד) יש שתי תמיהות: תמיהה אחת – במקום יהושע הלוחם יש "משרת", ולא ברור איך הגיע להיות המשרת של משה. אצל יוסף נאמר בפירוש שאדוניו, פוטיפר ושר הטבחים, הם שהפכוהו למשרת (בר' לט:ד; מ:ד), ואילו אצל יהושע נשאר הקורא בספק: האם משה בחר בו, או אולי התנדב יהושע לשרתו כמו אלישע שעזב הכול כדי ללכת אחרי אליהו (מל"א יט:יט-כא)? התמיהה השנייה גדולה ממנה; א-לוהים קורא למשה לעלות אליו, אל ראש הר סיני, לבדו בלי אהרון אחיו והזקנים, ומשה פועל בניגוד לרצון ה' ולוקח את יהושע עימו:⁴

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה עֲלֵה אֵלַי הַהָרָה וְהִיָּה שָׁם וְאֶתְנֶה לְךָ אֶת לַחַת הָאֶבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרְתָם. וַיָּקָם מֹשֶׁה וַיְהוֹשֻׁעַ מִשְׁרָתוֹ וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל הַר הָאֵלֹהִים. וְאֶל הַזִּקְנִים אָמַר שָׁבוּ לָנוּ בְּזֶה עַד אֲשֶׁר נָשׁוּב אֵלֵיכֶם וְהִנֵּה אֶהְרֵן וְחֹר וְעַמְקָם מִי בְּעַל דְּבָרִים יָגֵשׁ אֲלֵהֶם (שמ' כד:יב-יד).⁵

⁴ רמב"ן, שמביא גם את פירוש רש"י, דן בעניין בפסוק יג. ⁵ יש לציין שהגדרתו של יהושע כאן כ'משרת משה' מבהירה את ההדגשה במלחמת עמלק, שיהושע ציית למשה: "וַיַּעַשׂ יְהוֹשֻׁעַ כַּאֲשֶׁר אָמַר לוֹ מֹשֶׁה לְהִלָּחֵם

בפרק כ"ד בספר יהושע מסופר על מותו וקבורתו, ובסמוך מסופר: "וְאֵת עֲצָמוֹת יוֹסֵף אֲשֶׁר הֶעֱלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם קָבְרוּ בְּשָׂכְם בְּחֶלְקֵת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר קָנָה יַעֲקֹב מֵאֵת בְּנֵי חֲמוֹר אָבִי שָׂכְם בְּמֵאָה קֶשֶׁטָה וַיְהִי לְבְנֵי יוֹסֵף לְנַחֲלָה" (יה' כד:לב). הזכרת בני יוסף בעניין זה מוקשית ונראית שלא במקומה (נוסף לקושי התחבירי: על מי מוסב "ויהיו", על העצמות?). ייתכן שבכך נרמז שקבורת עצמות יוסף הייתה ראויה להיזכר בתיאור נחלות בני יוסף (יהושע טז-יז), ולמה נזכרה כאן? בגלל יהושע, שהחליט מבחוריו, מבחירתו האישית,⁹ לטפל בעצמות יוסף שאותם העלה משה, כפי שנאמר בפרשתנו: "וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת עֲצָמוֹת יוֹסֵף עִמּוֹ כִּי הִשְׁבִּיעַ הַשֶּׁבִיעַ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר פֶּקֶד פֶּקֶד אֶת-לֵהִים אֶתְכֶם וְהֶעֱלִיתֶם אֶת עֲצָמֹתַי מִזֶּה אֶתְכֶם" (שמ' יג:ט). וכי לא היה איש מבניו של יוסף שהתעורר לקיים את הנאמר בשבועה? וכי משה שעסוק בהנהגת כל עם ישראל, ואין לו זמן אפילו לאשתו ולילדיו, יהיה טרוד בהובלת עצמות יוסף בארבעים שנות הנדודים במדבר?

נראה שהאיש אשר רוח בו, ומוצאו משבט אפרים, הצמיד את עצמו למשה כדי למלא את צוואת אבי השבט. הוא גם קיבל על עצמו להודות למשה על יוזמתו בכך שיהפוך למשרתו הנאמן בכל עת ובכל זמן.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 f הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
 עורכת לשון: רחל הכהן שיף

הצגת יהושע בסיפור זה מלווה בחידוש נוסף. נודע לנו כבר שיהושע הוא בן נון ושהוא משרת משה, אך עתה נאמר שהוא "מבחריו" (במ' יא:כח). ואף שאיננו יודעים בוודאות על "בחוריו" של מי הכתוב מדבר, האם מזמן בחרותו של יהושע, כפי שפירש תרגום אונקלוס ואחריו רבים, או שהיה מנבחריו של משה, כפי שפירש ראב"ע. בין כך ובין כך זהו שבח נוסף ליהושע.⁷

רק בפעם השביעית שבה נזכר יהושע נדע מי שבטו, מה מעמדו בשבט, ואיך נקרא מנעוריו. יהושע נבחר כנציג שבט אפרים יחד עם נציגי שאר השבטים, "כֹּל נְשִׂיא בְהֵם... כָּלֵם אֲנָשִׁים רְאֵשֵׁי בְנֵי יִשְׂרָאֵל הָמָּה" (במ' יג:ב-ג), ואינם משרתים איש. ובכל זאת יש ליהושע קשר מיוחד למשה, ולמרות מעמדו בשבט הוא מקבל ברצון את החלפת השם שעשה לו משה באותו זמן:⁸ "אֵלֶּה שְׁמוֹת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר שָׁלַח מֹשֶׁה לְתוֹר אֶת הָאָרֶץ וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְהוֹשֶׁעַ בֶּן נוֹן יְהוֹשֻׁעַ" (שם:טז).

אין צורך להאריך בתיאור נאמנותו של יהושע הן לדברי ה' והן לדברי משה בסיפור המרגלים, כי הדברים מפורשים בכתוב. ביתר המקומות הרבים שבהם הוא נזכר בתורה לאחר חטא המרגלים, ושבהם נקבעה מנהיגותו אחרי משה, יש חידוש רק בהגדרת אישיותו של יהושע בפי ה': "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח לְךָ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נוֹן אִישׁ אֲשֶׁר רוּחַ בּוֹ" (במ' כז:יח), ומי ש"אֱ-לֹהֵי הַרוּחַת לְכָל בְּשָׂר" (שם:טז) מעיד עליו כך, אינו זקוק לשבחינו. ואף על פי כן ננסה לתרום להבנת הקשר המיוחד בין יהושע למשה, ולשער היכן התחיל קשר זה.

ראינו שפרטי חייו ואישיותו של יהושע נגללים אלינו במהופך ובהדרגה. התחלנו בנקודת שיא כשהוא עושה חיל במלחמה, כפי שיעשה בדבר ה' לאחר פטירת משה, ורק בשלב מאוחר בסיפורי התורה נודע לנו מי הוא באמת ומה מקור שמו. לכן נראה שאפשר להמשיך להפליג לאורך סיפור חייו ולמצוא בסופם נקודת התחלה משמעותית.

7 רק לפי "יש אומרים" שמביא ראב"ע אינו לשבח: "מבחרותו, והטעם שלא אמר כדברי זקן".

8 כפי שעשה פרעה ליוסף שכפוף אליו: "וַיִּקְרָא פְּרָעָה שֵׁם-יוֹסֵף צִפְנָת פַּעֲנֵחַ" (בר' מא:מה).